

outsourcing
magisterarbejde

EU-dom

overens- komst

ejdere

nordiske
arbejdsgivere

digitalisering

arbejdstid

EU

østarbejder globalisering

lokalaftaler

vikarer

forhandlingsystem

platformsarbejde

aftalemodeller

europæisk
uddannelse

FAOS

beretning 2018

SOCIOLOGISK INSTITUT
KØBENHAVNS UNIVERSITET

FORORD

FAOS blev etableret som forskningscenter 1. januar 1990. I de snart tre årtier, der er gået siden, har det økonomiske fundament for centeret haft skiftende karakter. I de tidlige år var det en bevilling fra Det Samfundsvidenskabelige Forskningsråd, der udgjorde fundamentet. Efterfølgende var det en bevilling fra det daværende Arbejdsministerium. Siden 2004 har fundamentet for FAOS' programbevillinger været femårige 'trepartsbevillinger' med bidrag fra både arbejdsgiverforeninger, lønmodtagerorganisationer og Beskæftigelsesministeriet, hvor det dog er arbejdsmarkedets parter på industriens område, der har bidraget mest.

Selvom kredsen af bevillingsydere løbende er blevet udvidet, har organisationer på det offentlige arbejdsmarked været savnet. Vi er derfor utroligt glade for, at Kommunernes Landsforening, Danske Regioner og organisationerne i Forhandlingsfællesskabet fra 1. januar 2019 og fem år frem har tilsluttet sig kredsen af bidragsydere til FAOS' programbevilling. Dermed er næsten alle væsentlige aktører på det danske arbejdsmarked – enten direkte eller via hovedorganisationer og forhandlingsfællesskaber – i dag med til at finansiere FAOS og er repræsenteret i FAOS' referencegruppe.

Den nye programbevilling skal anvendes til at indfri FAOS' forskningsprogram 2019-23, der fra april vil kunne downloades på FAOS' hjemmeside.

Denne årsberetning handler dog ikke så meget om fremtiden, men fokuserer primært på det femte og sidste år i FAOS' forskningsprogram 2014-18. Du kan bl.a. læse om FAOS' publicering af videnskabelige artikler og om FAOS' formidlingsindsats i medierne. Ligeledes kan du læse om bevillinger til nye forskningsprojekter og en række udvalgte forskningsresultater fra året der gik.

Fx kan det fremhæves, at FAOS i 2018 publicerede 12 artikler i anerkendte internationale tidsskrifter. Publicering i videnskabelige tidsskrifter er et vigtigt kvalitetsstempel af forskningen, og de 12 artikler er det hidtil højeste antal i FAOS' historie. Herudover har FAOS' hjemmeside haft 117.000 besøgende i løbet af året, hvilket er en stigning på knap 20 procent i forhold til 2017. Ligeledes blev FAOS' forskere citeret flere end 2.300 gange i medierne, hvilket er en fordobling i forhold til 2017. Det skyldes i høj grad OK18, hvor vi kan konstatere, at FAOS' dækning af forhandlingerne bliver mere og mere populære blandt journalister, organisationsfolk og øvrige interesserede.

Den grundlæggende finansiering af FAOS' forskningsprogram 2014-18 program er blevet sikret af bevillinger fra Industriens Uddannelses- og Samarbejdsfond, Dansk Arbejdsgiverforening, LO, Dansk Erhverv, HK/Privat, HK Handel, Bygge- og Anlægsbranchens Uddannelsesfond og Beskæftigelsesministeriet. Vi vil gerne benytte lejligheden til at takke alle for støtten. Også tak til Københavns Universitet og Sociologisk Institut, der danner rammen om vores forskningscenter.

Vi ser frem til et forsat godt samarbejde med alle nævnte parter.

Go' læselyst!

København, marts 2019

Søren Kaj Andersen
centerleder, lektor, ph.d.

Mikkel Mailand
forskningsleder, lektor, ph.d.

Forord	1
Indholdsfortegnelse	3
Artikler i internationale videnskabelige tidsskrifter	4
Seminarer og arrangementer	5
FAOS i medierne	8
Mest læste FAOS publikationer	11
Ansatte hos FAOS	11
Bevillinger til ny forskning	12
Økonomi	14
FAOS forskningsprogram	15
OK18: Stor opmærksomhed om FAOS' analyser	16
Atypisk beskæftigelse under lup	18
Forandringer i parternes rammevilkår i den europæiske jern- og metalindustri	20
Digitale arbejdsmarkeder	22
Integration af central- og østeuropæiske immigranter	24
FAOS publikationer 2018	26

Artikler i internationale videnskabelige tidsskrifter

I løbet af 2018 publicerede FAOS' forskere 12 artikler i internationale videnskabelige tidsskrifter, hvilket er det hidtil højeste antal i FAOS' historie. Artikler i videnskabelige tidsskrifter er fagfællebedømte – peer reviewed – og en vigtig kvalitetsstempeling af forskningen på FAOS. Flere af artiklerne er skrevet i samarbejde med udenlandske forskere, hvilket styrker samarbejdsrelationerne med udenlandske forskere og forskningsinstitutioner og giver ny viden om såvel den danske som udenlandske arbejdsmarkedsmodeller.

Inden for samfundsvidenskaben er publicering i anerkendte videnskabelige tidsskrifter et væsentligt kvalitetsstempel. Med 12 publicerede videnskabelige artikler får FAOS' forskning international anerkendelse og bliver formidlet til øvrige arbejdsmarkedsforskere internationalt. Det kan medvirke til at skabe flere samarbejdsrelationer internationalt, idet udenlandske forskere i højere grad tilskyndes til at samarbejde med FAOS i forbindelse med fx internationale forskningsansøgninger. Desuden giver samarbejdet med udenlandske forskere et detaljeret indblik i andre – overvejende europæiske – landes arbejdsmarkedsrelationer. Denne viden er i sig selv vigtig, men er også med til at gøre os klogere på den danske models styrker og svagheder.

Titlerne på de 12 artikler kan findes i oversigten over publikationer bagerst i beretningen. Artiklerne omhandler en lang række emner fra FAOS forskningsprogram, såsom decentraliserede overenskomstforhandlinger, flexicurity, arbejdsmigration, arbejdsgiverforeningernes tilpasningsstrategier, fagbevægelsens strukturudvikling, atypisk ansatte og digitalisering.

Det er bemærkelsesværdigt, at syv af de 12 artikler er skrevet i samarbejde med forskere fra udenlandske forskningsmiljøer. At så stor en del af artiklerne er blevet til gennem internationale samarbejder skyldes primært to forhold. For det første, at en del af artiklerne er udløbere af internationale forskningsprojekter, hvor FAOS-forskere har samarbejdet med forskningsmiljøer i udlandet. Resultaterne publiceres ofte først i længere rapporter, og efterfølgende i videnskabelige artikler for at sikre gennemslagskraft i den akademiske verden. For det andet skyldes det, at de fleste anerkendte tidsskrifter er tilbageholdende med at publicere studier, der alene bygger på data fra et enkelt land. Hvis der er flere lande i studiet, styrker det resultaternes gyldighed.

Artiklerne i de internationale tidsskrifter er således udtryk for internationalisering af både FAOS' forskning og formidling.

FAOS Seminarer

FAOS har i 2018 arrangeret flere offentlige seminarer, hvor organisationsfolk, journalister og øvrige interesserede deltog og bidrog med spørgsmål og debat. Derudover optræder FAOS' forskere også ofte som ordstyrere eller oplægsholdere til eksterne seminarer og konferencer på arbejdsmarkedsområdet. Vi bringer her et udpluk fra året der gik.

3F'ERE, TILLID OG KONKURRENCEEVNE

I forbindelse med 3F's konference VisionDanmark 2018 præsenterede FAOS tre faktaark, der på baggrund af en række tillidsrepræsentant-undersøgelser gav bud på, hvordan aftale- og samarbejdssystemet bidrager til konkurrenceevnen. Et af resultaterne var, at otte ud af ti 3F tillidsrepræsentanter er helt eller delvist enige i, at deres eget forhold til ledelsen er præget af gensidig tillid. Tilliden er med andre ord høj – og den har ligget på samme høje niveau gennem 20 år trods finanskriser, debat om social dumping og outsourcing af opgaver.

Dette og andre resultater blev præsenteret i tre faktaark med overskrifterne 'Gensidig tillid og evnen til at indgå aftaler ligger højt – og bidrager til konkurrenceevnen', 'God ledelse og godt samarbejde handler om at lytte' og 'Tillid og samarbejde skaber produktivitet – et casestudie'.

De tre faktaark blev udarbejdet af centerleder Søren Kaj Andersen, lektor Steen E. Navrbjerg og studentermedhjælper Clara Blicher Winther.

SOMMERUNIVERSITET OM DEN DANSKE MODEL

FAOS afholdt traditionen tro sommerkursus om Den Danske Model i august 2018. For sjette år i træk kunne kurset melde alt udsolgt og kursister fra arbejdsgiverorganisationer, fagforeninger og offentlige institutioner fik skærpet deres indsigt i den danske models kernelementer samt aktuelle udfordringer. Kurset er en del af Copenhagen Summer University og FAOS glæder sig til at byde nye kursister velkommen til en opdateret version af kurset i august 2019.

KREATIVE LØSNINGER OG HÅRD KONKURRENCE - LØN OG ARBEJDSVILKÅR I DEN KREATIVE INDUSTRI

FAOS afholdt i januar et seminar om løn og arbejdsvilkår i den kreative industri, hvor konkurrencen er benhård. Løn og arbejdsvilkår er ofte overladt til individuelle forhandlinger mellem den enkelte lønmodtager og deres arbejdsgiver frem for at være omfattet af de kollektive overenskomster. Programmet bestod af oplæg fra FAOS forskerne Mikkel Mailand og Trine Pernille Larsen, der præsenterede resultaterne af et europæisk forskningsprojekt om den kreative industri – med særligt fokus på den grafiske branche og computerspilbranchen. Efterfølgende var der paneldebat med repræsentanter fra brancheforeninger, arbejdsgivere og fagforeninger.

Gruppediskussion på FAOS
Sommeruniversitet 2018 -
'Den Danske Model - under
udvikling eller afvikling?'

Foto: FAOS

FAOS deltog i en række debatter på Folkemødet i 2018. Her centerleder Søren Kaj Andersen i en debat hos CEVEA om digitale daglejere.

Foto: Christian Damholt

FAOS PÅ FOLKEMØDET

FAOS var igen i 2018 repræsenteret på Folkemødet på Bornholm, hvor centerets forskere deltog i en række paneldebatter. Her kunne man bl.a. opleve centerleder Søren Kaj Andersen i en debat arrangeret af Cevea med overskriften: Kan digitale daglejere sikre kvalificeret arbejdskraft? Søren Kaj Andersen gav også bud på, hvordan den danske model kan favne et arbejdsmarked, der går fra nationalt til globalt, og hvor platformsøkonomien vinder frem, i en debat arrangeret af Finanssektorens Arbejdsgiverforening.

Forskningsleder Mikkel Mailand deltog i en paneldebat om de offentlige overenskomstforhandlinger med titlen 'Er fredens tid forbi? Nye tider på det danske arbejdsmarked', arrangeret af Akademikerne.

Endelig deltog lektor Nana Wesley Hansen i en debat om rekruttering af højt kvalificeret udenlandsk arbejdskraft, arrangeret af Styrelsen for International Rekruttering og Integration.

FREMTIDENS ARBEJDSMARKED

Anna Ilsøe gav på et seminar i marts bud på fremtidens arbejdsmarked. Tilhørerne blev klogere på, hvordan digitalisering og automatisering vil påvirke fremtidens arbejdsliv, hvor meget tyder på, at mange vil kombinere lønindtægt med indtægter fra udlejning eller online ad-hoc opgaver. Seminaret var arrangeret af KU's Alumnenetværk.

KONKURRENCESTATEN OG DENS KRITIKERE

I januar var centerleder Søren Kaj Andersen moderatør på et debatmøde om konkurrencestaten, hvor Ove K. Pedersen debatterede med politikere, repræsentanter fra interesseorganisationer og forskere. Debatten tog udgangspunkt i bogen 'Konkurrencestaten og dens kritikere', der er redigeret af Søren Kaj Andersen. Debatten var arrangeret af Djøf.

A: by og bolig

KONTAKT | ABLONNEMENT | ANNONCER | OM ALTINGET | COOKIESTRATEGI

Søg på Altinget Søg

≡ vælg område

LOG UD (DET KONGELIGE BIBLIOTEK) | OM PORTALEN | ARTIKLER | DEBAT | TV | JOBBANNONCER | NETVÆRK | MERE

Dele Birks ministerie brugte næstfløst penge på konsulenter i 2018 8. marts 2019

Universiteter frygter huslejemask "Kan blive en bombe under vores økonomi" 8. marts 2019

Forskermetværk vil undersøge klimaets betydning for byudvikling 8. marts 2019

Dagens podcast: Endnu en sæg står skår i forholdet mellem H og S 8. marts 2019

avisen.dk

a4 MEDIER

Få nyhedsbrevet Undersøgelser A4 Jobber

STADIG MÅSSER AF JOB I BORGERNÆRE FAG

Disruption gør varme hænder hotte

Af Victor Emil Kristensen

Torsdag den 25. januar 2018

Del:

Mandag og tirsdag mødes Disruptionrådet i Herning. Selv om robotter og øget automatisering vil ændre en række fag, vil der stadig være brug for mennesker i de borgernære velfærdsfag, vurderer professor Bent Greve og konsulentbureauet McKinsey. Budskabet vækker glæde i fagbevægelsen, der allerede nu kan fortælle, at det er svært at tiltrække folk.

Det bliver brug for pædagoger og andre, der arbejder med omsorg, i fremtiden. Det vurderer forskere. Foto: Richard Nyhøst/Retusis Scanpix.

Lektor: Nemme, digitale løsninger for Skat afgør Airbnb's fremtid

DEBAT 4. september 2018 kl. 5:00 | 0 kommentarer

Print | Facebook | LinkedIn | Twitter

JOBBANNONCER Se alle >

Egedal Kommune Kommunaldirektør til Egedal Kommune Foto: 17/9-2018 TOP

8.3.2019

Ekspert om OK18-efterspil: Den danske model skal justeres - Altinget: kommunal

A: kommunal

Ekspert om OK18-efterspil: Den danske model skal justeres

Christina Houliand

Emma Qvirin Holst

12. april 2018 kl. 3:30 |

BUNDSKRABER

Nepalesere arbejder her for 12.200 kroner om måneden

Af Ivan Mynter

Tirsdag den 30. januar 2018

Del:

Nytikomme nepalesere arbejder i Danmark for i gennemsnit kun 12.200 kroner om måneden. Og bulgarere arbejder for en månedsløn på 14.700 kroner. Det viser de officielle tal i ny opgørelse. De viser tegn på fulde Malet for bordet.

Fagbevægelsen sætter et stort spørgsmålstegn ved de officielle tal.

POLIT

ØKONOMI | ARBEJDSMARKED | DANSK ØKONOMI

Tryk Vælg kvalitet - y indboforsikring

OK18: Der kommer til at være et stort oprydningsarbejde efter OK18, siger tre eksperter, som mener, at den danske model skal justeres. De har også bud på hvordan.

Ifølge tre arbejdsmarkedsforskere er der behov for at justere den danske model set i lyset af OK18-forløbet. (Foto: Arthur J. Cammelbeck/Altinget)

PLATFORMSØKONOMI

Ny million-af tale om Airbnb skal gøre deleøkonomi stuerent

Af Victor Emil Kristensen

Oscak af Emil Fogh-Mikkelsen

Mandag den 30. april 2018

Del:

Deleøkonomi er blevet til Airbnb i den nye aftale til 125 millioner kroner, der skal hane vejen for, at apps og platforme skal blive integrerede dele af danskernes arbejdsliv og dansk økonomi i fremtiden. Et naturligt sted at starte, mener arbejdsmarkedsforsker, som stiller spørgsmålstegn ved, hvordan andre platforme skal regulere. Ny undersøgelse viser, at danskerne kræver styr på skatteindbetaling fra nye platforme.

Forsker: Musketered og diskussion om dansk model vil leve videre

NYT ÅR. NY IPHONE XR TIL DIG.

Processen var spektakulær, men fortløbene knap så dramatiske, siger forsker om overenskomstforhandlingerne.

ARBÆJDSMARKED 4. JUNI 2018 KL. 18:29

LES ARTIKLEN SENEST

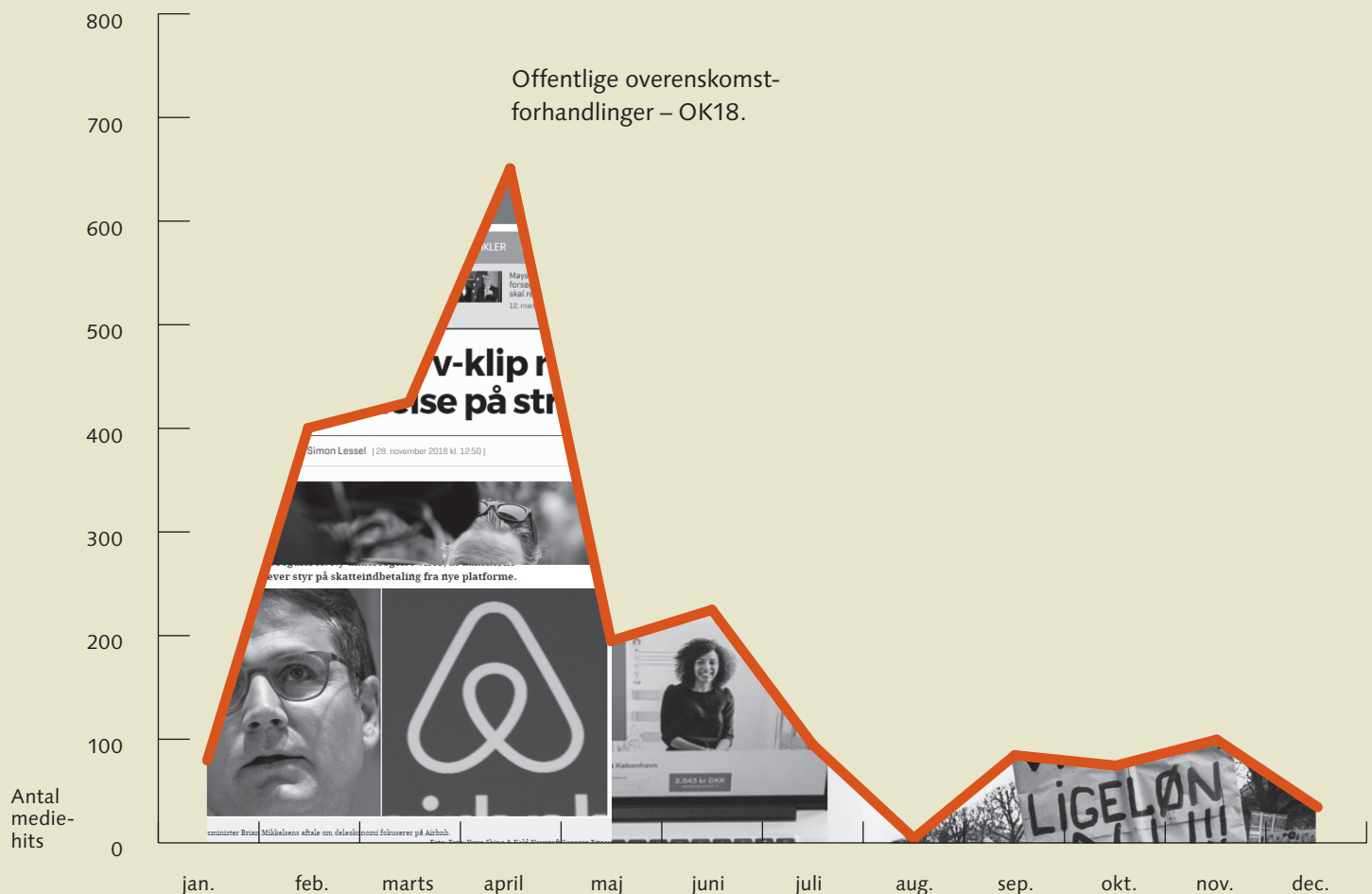
ALT DU BEHØVER VIDE FRA MORGENSTUNDEN

FAOS i medierne

FAOS optræder ofte og gerne i medierne. I 2018 blev det til 2.372 artikler, TV eller radioindslag, hvor en eller flere af FAOS' forskere blev citeret. FAOS har fokus på at formidle forskningsresultater til en bredere skare, end den vi når via internationale tidsskriftsartikler og videnskabelige formater. Det gør vi blandt andet ved at levere analyser og kroniker til danske dagblade og fagblade. Herudover optræder FAOS' forskere som ekspertkilder i forbindelse med historier om det danske arbejdsmarked og dets aktører – fx treparts- og overenskomstforhandlinger, digitalisering af arbejdsmarkedet og udenlandsk arbejdskraft.

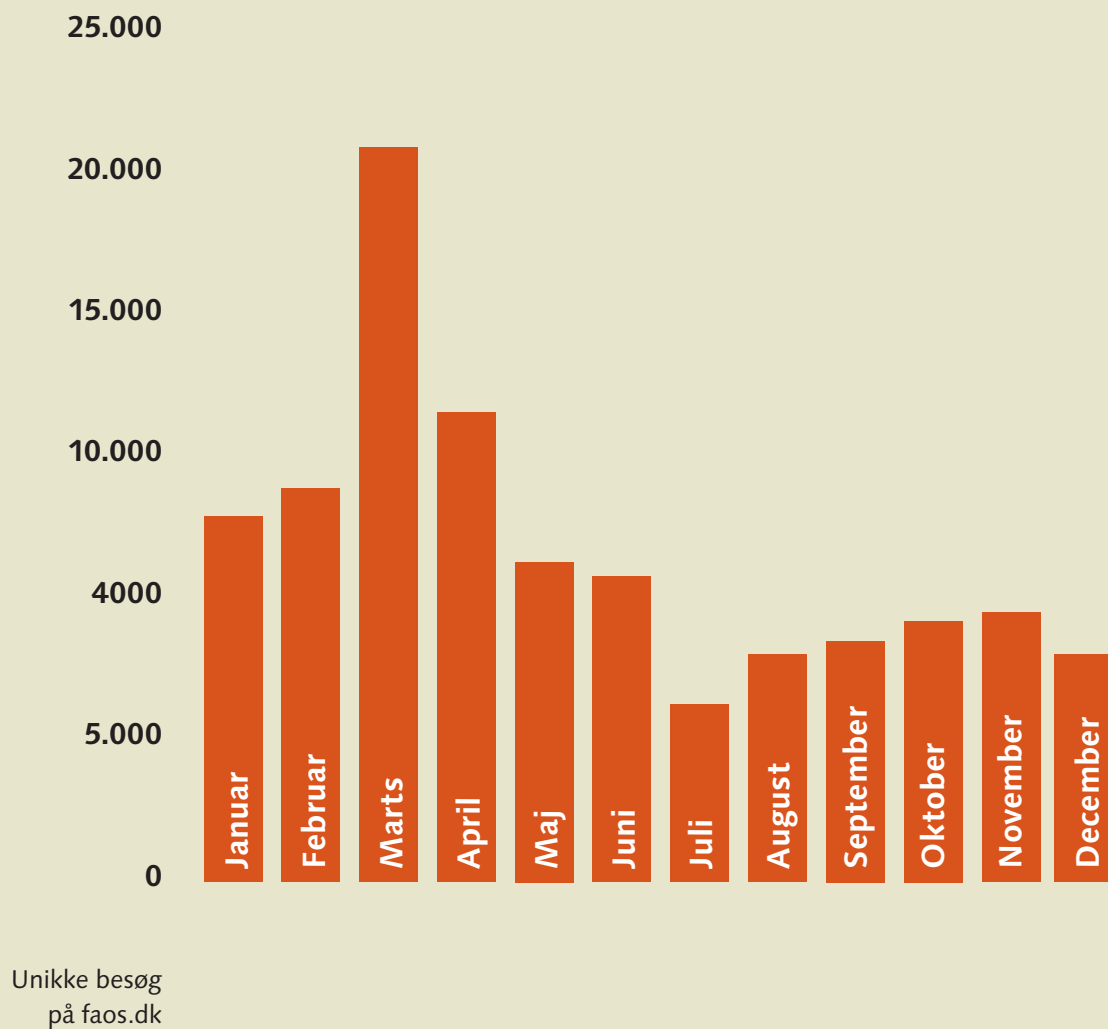
Nedenstående graf viser udviklingen i pressehits i 2018. Her gav især OK18 mange citater, idet FAOS' forskere er meget efterspurgt som ekspertkilder i forbindelse med overenskomstforhandlinger.

Pressehits 2018

FAOS' hjemmeside

FAOS hjemmeside bliver dagligt besøgt af både journalister, organisationsfolk, undervisere og øvrige interesserede. I 2018 besøgte godt 117.000 hjemmesiden, hvilket er en stigning i forhold til 2017, hvor siden havde 101.000 unikke besøg. Trafikken kommer primært fra FAOS' nyhedsmail, Twitter, Facebook og Google søgninger.

Mest besøgte faktasider i 2018

- 1 Resume af OK18 forløbet
- 2 Arbejdsmarkedets begreber: De gule
- 3 Arbejdsmarkedets begreber: Den Danske Model
- 4 Fakta: Forligsinstitution og den offentlige sektor
- 5 Arbejdsmarkedets begreber: Septemberforliget

Mest læste FAOS publikationer 2018

- 1 Optaktsnotat til OK18: Tre gordiske knuder
- 2 Digitalisering af arbejdsmarkedet
- 3 Digitale platforme og arbejdsmarkedet
- 4 Industrial Relations and Social Dialogue in the Age of Collaborative Economy
- 5 Flexicurity og det danske arbejdsmarked – Et review med fokus på overenskomstsyste

Ansatte hos FAOS

Søren Kaj Andersen, centerleder, lektor, ph.d.
 Mikkel Mailand, forskningsleder, lektor, ph.d.
 Steen E. Navrbjerg, lektor, ph.d.
 Trine P. Larsen, lektor, ph.d.
 Anna Ilsøe, lektor, ph.d.
 Jens Arnholtz, lektor, ph.d.
 Nana Wesley Hansen, lektor, ph.d.
 Christian Lyhne Ibsen, lektor, ph.d. (orlov fra 1.1.2018)
 Jonas Felbo-Kolding, post.doc., cand.scient.soc.
 Carsten Jørgensen, forskningsfuldmægtig, cand.phil.
 Louise Weber Madsen, videnskabelig assistent (indtil 1. april 2018)
 Mikkel Krogh, kommunikationsmedarbejder
 Felicia Reintoft, studentermedhjælper
 Clara Blicher Winther, studentermedhjælper
 Jesper Due, professor, fil.dr., emeritus
 Jørgen Steen Madsen, professor, fil.dr., emeritus

Bevillinger til ny forskning

I 2018 fik FAOS bevillinger til fem nye forskningsprojekter. De fem projekter er med til at styrke FAOS' forskning og sætter fokus på nye udfordringer inden for arbejdsmarkedsforskning.

1 Løse ansættelsesformer og mentale sundhedsudfordringer

Som del af et større forskningsprojekt skal FAOS – i samarbejde med Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø – undersøge sammenhængen mellem digitale arbejdsmarkeder og løse ansættelser, samt hvordan man samarbejder lokalt om de løst ansattes arbejdsmiljø.

”Vi antager, at der er en øget risiko for, at løst ansatte får problemer med dårlig mental sundhed. Da flere og flere forventes at få løse ansættelser, er det vigtigt at finde ud af, hvad det betyder i forhold til risiko for sygdom og i sidste ende ophør på arbejdsmarkedet,” siger professor Helene Garde fra Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø.

Projekttitle: Løse ansættelser og mental sundhed
 Bevilling til FAOS: 500.000 kroner fra Velliv Foreningen
 Projektansvarlige: Anna Ilsøe og Trine Pernille Larsen
 Projektperiode: 2019-2021

2 Europæiske fagforeningers medlemsudvikling og udbud af services

FAOS er ansvarlige for den danske del i et større EU-finansieret forskningsprojekt, der belyser europæiske fagforeningers udbud af medlemservices og deres betydning for den faglige organisering i fem europæiske lande. Projektet koordineres af Firenze Universitet og involverer kolleger fra andre europæiske forskningscentre.

Projekttitle: BreakBack
 Bevilling til FAOS: 392.127 kroner fra EU-Kommisionen
 Projektansvarlige: Trine Pernille Larsen og Anna Ilsøe
 Projektperiode: 2019-2021

3 Regulering af løn og arbejdsvilkår i hushjælpssektoren

FAOS er ansvarlige for den danske del af et EU-finansieret projekt, der skal undersøge reguleringen af løn og arbejdsvilkår i 'hushjælpssektoren' i 10 europæiske lande. Projektet fokuserer særligt på rengøring og ældrepleje i private hjem. Projektet skal især belyse, hvilke roller arbejdsmarkedets parter har i regulering af løn og arbejdsvilkår i sektoren, hvilken rolle lovgivning spiller, og hvad tilkomsten af nye digitale platforme betyder. Resultaterne forventes publiceret marts 2020.

Projekttitle: PHS Quality
 Bevilling til FAOS: 219.322 kroner fra EU-Kommisionen
 Projektansvarlige: Trine Pernille Larsen og Mikkel Mailand
 Projektperiode: 2018-2020

4 Sammenhængen mellem arbejdsmigration og erhvervsuddannelse

Hvordan påvirker arbejdsmigration erhvervsuddannelsessystemerne i modtager- og afsenderlande.

Udbyder virksomheder færre lærepladser, når de får mulighed for at rekruttere udenlandsk arbejdskraft? Vælger unge mennesker erhvervsuddannelser fra, når tilstrømningen af udlændinge til en branche øges, eller bliver en erhvervsuddannelse bare ekstra vigtig for dem? Tager flere danske arbejdstagere efteruddannelse for at adskille sig fra ufaglærte arbejdsmigranter? Det er nogle af de spørgsmål FAOS skal undersøge sammen med forskere fra norske Fafo i et nyt forskningsprojekt.

Projekttitle: Moving Trades

Bevilling til FAOS: 520.000 kroner fra Det Norske Forskningsråd

Projektansvarlige: Jens Arnholtz og Jonas Felbo-Kolding

Projektperiode: 2018-2020

5 Ny version af håndbog for tillidsrepræsentanter

FAOS udarbejdede i 2013 en håndbog for tillidsvalgte for FIU – Fagbevægelsens Interne Uddannelser. Håndbogen blev trykt i 6.000 eksemplarer, og står nu over for en revision, hvor blandt andet arbejdsmiljørepræsentantens arbejde i højere grad indarbejdes, ligesom forskelle på forhandlinger og samarbejde i den offentlige og private sektor belyses.

Projekttitle: Revision af grundbog for tillidsvalgte

Bevilling til FAOS: 400.000 kroner fra FIU

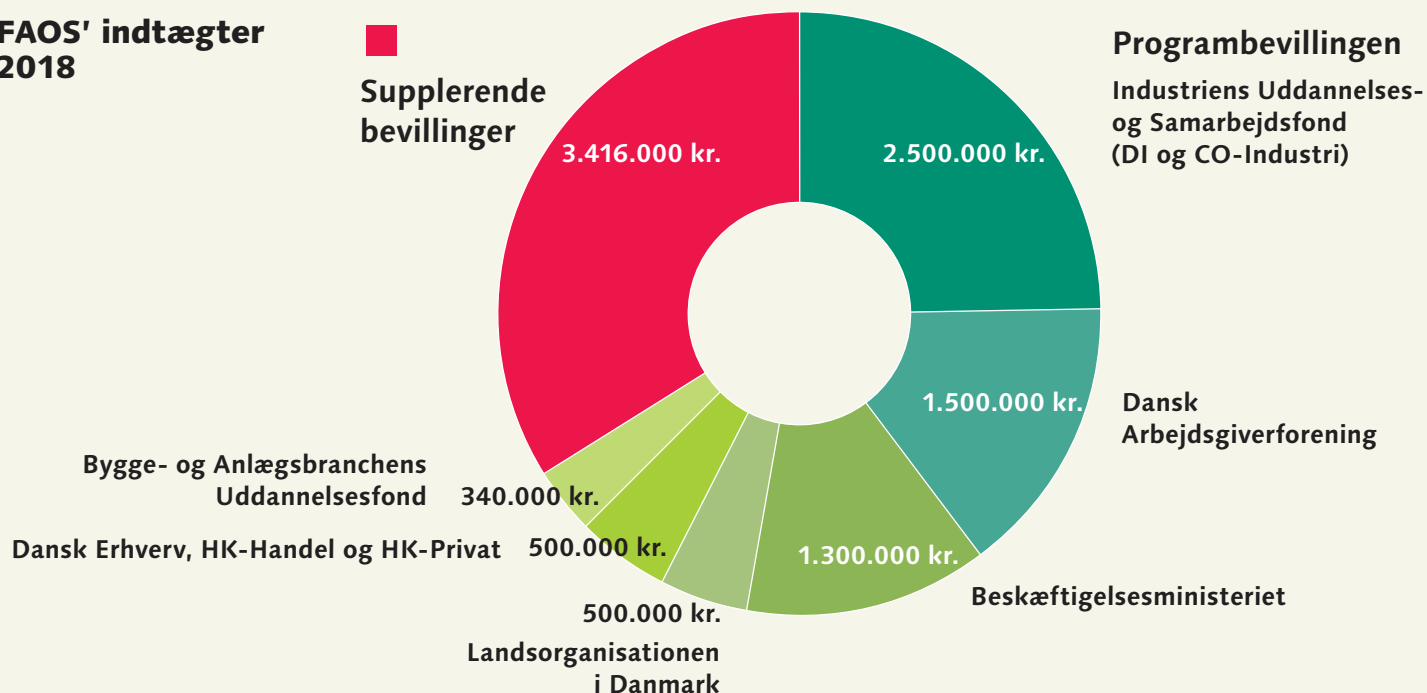
Projektansvarlige: Steen E. Navrbjerg og Trine Pernille Larsen

Projektperiode: 2018-2019

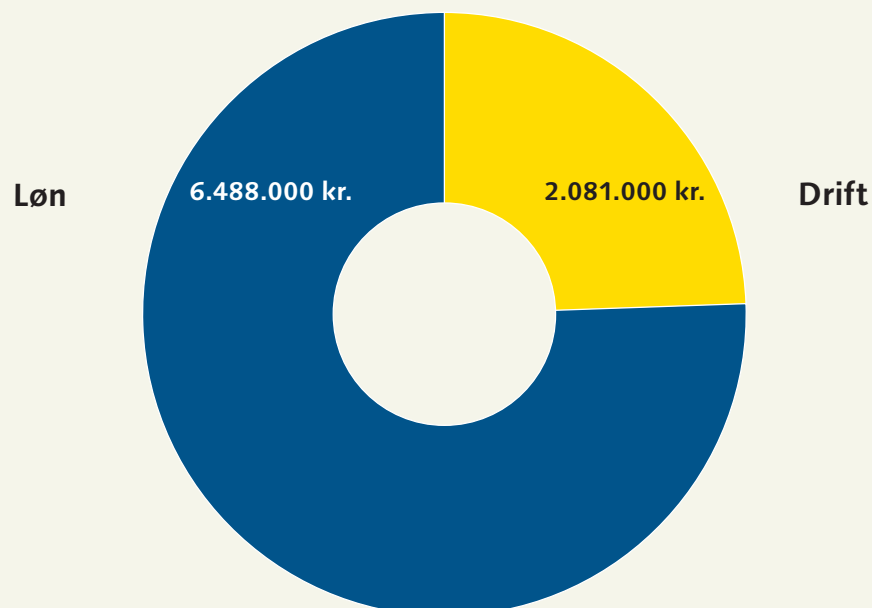
Økonomi

Grundstammen i FAOS' økonomi er programbevillingen, der knytter sig til forskningsprogrammet. Den nuværende programbevilling dækker årene 2014-18 og udgør årligt 6.640.000 kroner, hvilket for året 2018 svarede til 66 procent af de samlede bevillinger. Udover programbevillingen stammer FAOS' indtægter fra en række supplerende bevillinger, der er knyttet til specifikke projekter. De supplerende bevillinger kommer i vid udstrækning fra samme bidragsydere som programbevillingen, men også fra kilder som Det Frie Forskningsråd og Europa Kommissionen.

FAOS' indtægter 2018

FAOS' udgifter 2018

Forskningsprogram

2018 var det femte og sidste år i FAOS' forskningsprogram '*Den Danske Model og presset fra internationalisering og differentiering*'. Forskningsprogrammet fokuserer på Den Danske Model og de udfordringer modellen står overfor. Der bliver i programmet lagt særligt vægt på to gennemgående temaer. Dels *internationalisering*, der omhandler outsourcing af produktion og service til udlandet, udenlandske virksomheders ageren på det danske arbejdsmarked, europæisk arbejdsmarkedsregulering, der i disse år tager nye former, og en arbejdsmigration fra specielt Øst- og Centraleuropa, der til stadighed skaber debat. Dels *differentiering*, som kommer til udtryk på forskellige måder. For eksempel når den traditionelle fagbevægelse bliver udfordret af de 'gule' organisationer, og når udenlandsk arbejdskraft fra forskellige dele af verden bliver en del af det danske arbejdsmarked. Dette rammer også virksomhedsniveauet, hvor ledelse og medarbejdere skal forholde sig til en stadig mere sammensat medarbejdergruppe samt udenlandske virksomheder, der kommer hertil med anderledes forestillinger om regulering og samarbejde. Læs mere om forskningsprogrammet på faos.dk.

Forskningsprogrammet er inddelt i fem områder:

National- og Sektorregulering

Dette forskningsområde har til formål at følge og analysere overenskomstfornyelserne indenfor det private og offentlige arbejdsmarked samt den arbejdsmarkedsrelevante lovregulering.

Arbejdsmarkedsorganisationerne

Dette forskningsområde har til formål at følge og analysere udviklingen i danske arbejdsmarkedsorganisationer.

Virksomhedsniveauet

Dette forskningsområde har til formål at følge og analysere forhandlinger, samarbejde og organisering på arbejdspladserne.

Arbejdsmigration

Dette forskningsområde har til formål at følge og analysere væksten af udenlandsk arbejdskraft på det danske arbejdsmarked.

EU-reguleringen

Dette forskningsområde har til formål at følge og analysere samspillet mellem EU og det danske arbejdsmarked.

På de følgende sider præsenterer vi udvalgte forskningsprojekter og aktiviteter, der er blevet afsluttet i 2018.

Selv akademikerne fik luftet de røde faner under de dramatiske OK18-forhandlinger.

Foto: Troels Kølln/
Magisterbladet

OK18: Stor opmærksomhed om FAOS' analyser

OK18 endte i forlig uden konflikt, men Danmark kom tæt på en storkonflikt i den hidtil mest dramatiske og komplicerede forhandlingsproces på det offentlige arbejdsmarked. FAOS fulgte forløbet tæt med daglige presseresumeer, og centerets eksperter blev flittigt brugt som ekspertkilder i både radio, TV og aviser. De daglige presseresumeer var populære, og resumesiderne blev de mest besøgte på faos.dk i 2018. I februar 2019 afholdt FAOS også et meget velbesøgt seminar om OK18 med mere end 160 tilmeldte fra arbejdsgiverorganisationer, fagforeninger og offentlige institutioner, hvor FAOS præsenterede en større analyse af forhandlingsforløbet.

I analysen understreger Mikkel Mailand og Nana Wesley Hansen fra FAOS, at aftalemodellen i sidste time viste, at den virkede og kunne skabe forlig frem for konflikt. Men OK18 var en uforholdsmæssig ressourcekrævende proces, med store konsekvenser for forhandlingsmiljøet, som fremover bør undgås.

Musketereden og fagforeningernes mobilisering var en reaktion på, hvad lønmodtagerne opfattede som urimelig ageren fra arbejdsgivernes side – især med lærerlockouten i 2013 og lønforhandlingerne på det statslige område i 2015. Musketereden påvirkede forhandlingsprocessen ved, at krav 'smittede' fra et forhandlingsbord til et andet og gjorde det svært at lande forlig. Men musketereden påvirkede også OK18's resultater. Den kan sammen med fagforeningernes mobilisering og det forestående folketingsvalg forklare, hvorfor lønmodtagerne kom relativt godt ud af overenskomstfornyelsen.

OK18 viste, at lønmodtagerne ikke er så magtesløse, som det især efter 2013 er blevet fremstillet. Hvor diskussionerne om magtbalancen i det offentlige aftalesystem har fokuseret noget ensidigt på finansministerens dobbeltrolle som både forhandler og lovgiver. Debatten om justeringer af aftalemodellen i den offentlige sektor fik ny vind op til og under OK18. Men når der skal findes forklaringer og løsninger på dette årtis generelt konfliktfyldte overenskomstfornyelser, viser FAOS analyse, at man fremfor alene at fokusere på dobbeltrollen og institutionerne i stedet bør fokusere på parternes interesser og indbyrdes relationer.

Fortsatte effektiviseringer og tillidskrise

De offentlige overenskomstfornyelser siden den finansielle krise – altså fra overenskomstforhandlingerne i 2011 og frem – har budt på større interesse modsætninger mellem arbejdsgivernes ønske om at øge ledelsesrummet og fagforeningernes ønske om at styrke den kollektive dialog og aftalemodel. Moderniseringsstyrelsens konkrete forsøg på bedre at udnytte ledelsesrummet efter 2015 har også skabt en form for tillidskrise i relationen mellem statslige lønmodtagere og Moderniseringsstyrelsen. Forskellene i interesser hænger tæt sammen med udgifts- og moderniseringspolitikker. Disses fokus på effektiviseringer er blevet forstærket i tiden efter den finansielle krise. De øgede forskelle i parternes interesser er også kommet til udtryk i forbindelse med uenigheder om lønforhandlingernes udgangspunkter. Uenighederne om lønforhandlingernes udgangspunkter vil næppe øge mulighederne for at skabe konsensus.

Den kreative branche oplever fremvækst af nye fællesskaber, der går på tværs af de traditionelle lønmodtager-arbejdsgiverskel.

Foto: Colourbox

Atypisk beskæftigelse under lup

FAOS afsluttede i 2018 to projekter, der på forskellig vis analyserer vilkårene for atypisk beskæftigede. Det ene projekt analyserer løn, arbejdsvilkår og arbejdsmarkedsinstitutionernes rolle i den kreative industri, mens det andet fokuserer på social sikring i Danmark, med særligt fokus på atypisk beskæftigede.

Den kreative branche oplever en fremvækst af nye og innovative fællesskaber, der ofte går på tværs af de traditionelle skel mellem lønmodtagere og arbejdsgivere. Det viser et projekt om den kreative industri af Mikkel Mailand og Trine P. Larsen - 'Strategic, but vulnerable: Industrial Relations and Creative Workers - National report Denmark' - med særligt fokus på grafisk design og spiludvikling. Det drejer sig fx om nye typer af erhvervsorganisationer, et fagforeningsdrevet freelancebureau og en række netværksfællesskaber. De nye fællesskaber samler folk med samme faglige baggrund med henblik på vidensdeling og i nogle tilfælde også sikring af løn og arbejdsvilkår. Opløstringen af disse fællesskaber afspejler, at man i løbet af en karriere i branchen ofte veksler mellem at være lønmodtager, freelancer eller virksomhedsejer.

De nye fællesskaber er dog et tveægget sværd i forhold til den danske model. På den ene side formår de nye organisationer at imødekomme en efterspørgsel blandt medlemmerne, som ikke altid favnes af de traditionelle organisationer. På den anden side udfordres modellen, når arbejdsgiverorganisationerne tilbyder medlemskab uden overenskomst, da det svækker overenskomstdækningen. Samtidigt er de nye medlemskaber med til at udviske grænserne mellem fagforeninger og arbejdsgiverorganisationer. Det gælder fx når fagforeninger i kraft af deres mere erhvervsrettede tiltag bevæger sig ind på traditionelle arbejdsgiverdomæner. Når grænsefladerne mellem organisationerne udviskes, kan der opstå situationer, hvor det er svært at skelne mellem traditionelle lønmodtagerinteresser – fx sikring af et vist lønniveau – og mere arbejdsgiverorienterede interesser.

Social sikring for atypisk beskæftigede

Projektet om atypisk beskæftigedes indkomstsikkerhed – 'Hybrid work – social protection of atypical work in Denmark' – viser, at sociale ydelser i Danmark i stigende grad gøres afhængig af indkomst, beskæftigelsesstatus og overenskomstdækning. Det kan i nogle tilfælde kompensere atypisk beskæftigede for manglende social sikring, mens det i andre tilfælde skaber yderligere udfordringer.

Rapporten opsummerer fem generelle udviklingstendenser for social sikring i Danmark: 1) Ydelserne er i stigende grad afhængig af indkomst, beskæftigelsesstatus og overenskomstdækning. 2) Der er opstået en stigende diversitet i typer og niveauer af sociale ydelser. 3) 'Det skal kunne betale sig at arbejde' har spredt sig – i nogle tilfælde kombineret med større fokus på aktivering. 4) Strammere optjeningsregler og andre barrierer – barselsorlov er dog en undtagelse i den sammenhæng. 5) Et øget politisk fokus på atypisk beskæftigede.

At sociale ydelser i stigende grad er gjort afhængig af indkomst, beskæftigelsesstatus og overenskomstdækning, gør det vanskeligere for visse grupper at få adgang til fuld social beskyttelse. Især personer på kanten af arbejdsmarkedet, selvstændige uden ansatte, deltidsansatte med lavt timetal, vikarer og tidsbegrænsede ansatte kan blive udfordret.

Flere europæiske industri- virksomheder vælger såkaldt associerede arbejdsgivermed- lemskaber og tiltræder ikke industriens sektoroverens- komster.

Foto: Colourbox

Forandringer i parternes rammevilkår i den europæiske jern- og metalindustri

De europæiske fagforeninger og arbejdsgiverforeningers vilkår i jern- og metalindustrien er under forandring. Det gælder ikke kun de overordnede karakteristika - som organisationsgrad og overenskomstdækning - men også deres indtægtskilder og finansielle grundlag. Trine P. Larsen har i løbet af 2018 udarbejdet fire rapporter og en enkelt videnskabelig artikel, der analyserer disse forandringer.

Jern- og metalindustrien udgør en af hjørnestenene i mange europæiske økonomier, og det er også en sektor, hvor de europæiske aftalemodeller fortsat står stærkt sammenlignet med andre brancher. Danmark skiller sig ud, idet de danske fagforeninger har formået at fastholde en høj faglig organisering i jern- og metalindustrien, hvor 78 procent fortsat er organiseret. I fx Tyskland er 50 procent medlem af en fagforening, mens det kun er 29 procent i Storbritannien, 20 procent i Portugal og 8 procent i Frankrig.

Arbejdsgiverforeningerne organiserer mellem 12 og 78 procent af virksomhederne i de fem landes fremstillingsindustri. Der er dog en tendens til, at stadigt flere industrivirksomheder vælger de såkaldt associerede arbejdsgivermedlemskaber, og dermed ikke tiltræder industriens sektoroverenskomster. I fx Tyskland vælger hele 52 procent af virksomhederne associerede medlemskaber, mens det i Danmark er estimeret til 10-15 procent. Ikke desto mindre er overenskomstdækningen høj i den europæiske jern- og metalindustri - selv i Danmark, der ikke har tradition for almengørelse af sektoroverenskomsterne. Frankrig og Portugal topper med en overenskomstdækning på henholdsvis 98 og 96 procent. Herefter følger Danmark på 80 procent, Tyskland på 53 procent og endelig Storbritannien på 25 procent.

Vi kan konstatere, at der sker forandringer i de europæiske arbejdsgiver- og fagforeningers finansieringsgrundlag. Medlemskontingentet betragtes fortsat som den vigtigste indtægtskilde blandt de centrale organisationer inden for jern- og metalindustrien. Der er dog markante forskelle på tværs af Europa i forhold til, hvor meget medlemsindtægter udgør i arbejdsgiver- og fagforeningers samlede budget. Kontingentbidrag udgør den største indtægtspost for tyske (99 procent) og portugisiske (99 procent) fagforeninger. I Danmark er der relativt store forskelle på kontingentens betydning for de forskellige fagforeninger. Kontingenternes andel svinger her mellem 42 og 94 procent af de samlede indtægter. Tilsvarende er der også store forskelle blandt de britiske (32-93 procent) og franske (27-56 procent) fagforeninger.

På arbejdsgiverside er det i nogle lande – fx i Frankrig, Portugal og Storbritannien – mere udbredt at hente indtægter fra andre kilder end kontingentbidrag. Fx diverse erhvervservices investeringsafkast, fast ejendom, indtægter fra partsdrevne fonde og statsstøtte. Jern- og metalindustrien i Danmark og Tyskland skiller sig ud, idet kontingentbidrag her udgør henholdsvis 99 og 71 procent af arbejdsgiverforeningernes samlede indtægter. I Portugal og Storbritannien udgør kontingentbidrag kun henholdsvis 52 og 42 procent af arbejdsgiverforeningernes samlede budget. I Frankrig er der internt på arbejdsgiverside markante forskelle i indtægterne fra kontingentbidrag, som varierer fra 43 procent og op til 73 procent af de samlede indtægter.

Indberetning til SKAT er en grundlæggende udfordring for de digitale arbejdsplatforme.

Foto: Colourbox

Digitale arbejdsmarkeder

FAOS følger digitaliseringen af arbejdsmarkedet tæt og har i løbet af 2018 udarbejdet flere rapporter og videnskabelige artikler samt deltaget i råd og udvalgsarbejde på området.

I marts præsenterede Anna Ilsøe og Louise Weber Madsen rapporten 'Industrial Relations and Social Dialogue in the Age of Collaborative Economy, National Report Denmark', som del af et større europæisk forskningsprojekt. Rapporten peger på, at et af potentialerne ved digitale arbejdsplatforme er, at de kan være en vej ind på arbejdsmarkedet for udsatte grupper – fx kronisk syge og udlændinge uden dansk kundskaber. Omvendt oplever alle involverede aktører udfordringer i forhold til indberetning af indkomst til SKAT, hvilket kan være en barriere for yderligere vækst i platformøkonomien. Undersøgelsen vakte stor opmærksomhed og blev omtalt i en lang række danske dagblade.

Anna Ilsøe har ligeledes præsenteret rapportens resultater på en række konferencer og seminarer og deltog som gæst på Disruptionrådets femte møde i januar 2018. Yderligere er Anna Ilsøe netop blevet udpeget til det nye Råd for Deleøkonomi af erhvervsminister Rasmus Jarlov. Rådet er regeringens platform for dialog med virksomheder, eksperter og arbejdsmarkedets parter om udviklingen af deleøkonomien i Danmark 2019-2020.

I juli udkom bogen 'Work in the Digital Age', hvor Anna Ilsøe har bidraget med kapitlet 'Denmark – Progressing the voluntarist approach'. Kapitlet undersøger, hvilken rolle den sociale dialog i Danmark har spillet i forhold til digitalisering af arbejdsmarkedet, og diskuterer potentialerne for aftaleregulering af digitale arbejdsmarkeder.

Fremtidig forskning og projekter

Det er en målsætning for FAOS at opbygge en forskergruppe med speciale i digitalisering af arbejdsmarkedet, som kan bidrage med solide data og analyser, og således kvalificere dialogen om digitaliseringens aspekter og konsekvenser på arbejdsmarkedet. Og i forlængelse heraf, at opbygge internationale forskersamarbejder.

FAOS har således allerede sikret flere bevillinger til forskningsprojekter på området, der bl.a. fokuserer på løse ansættelser og arbejdsmiljø samt fagforeningers medlems-services og organisationsstrategier i forhold til fremtidens arbejdsmarked. Yderligere er FAOS involveret i et større nordisk komparativt projekt med titlen 'Future of Work', hvor Anna Ilsøe og Trine P. Larsen i samarbejde med forskere fra de øvrige nordiske lande ser på, hvordan de nordiske arbejdsmarkeder forandrer sig og hvad der driver forandringerne. Projektet fokuserer især på konsekvenserne af digitalisering og atypisk beskæftigelse.

Herudover bidrager FAOS til udviklingen af en ny kandidatuddannelse på Københavns Universitet med titlen Social Data Science. Anna Ilsøe vil her udbyde faget Digital Labour Markets, som skal spille sammen med metodefag i Big Data, kodning og programmering.

Flertallet af central- og østeuropæiske immigranter i Danmark har efter fem år meldt sig ind i en dansk fagforening.

Foto: Colourbox

Integration af central- og østeuropæiske immigranter

Udenlandsk arbejdskraft fra Central- og Østeuropa arbejder ofte i ufaglærte og lavtlønnede stillinger, selv efter de har boet og arbejdet i Danmark i flere år. Det viser en ph.d. afhandling af Jonas Felbo-Kolding, der har set nærmere på særligt central- og østeuropæiske immigranternes integration på arbejdsmarkedet.

Udenlandsk arbejdskraft giver virksomheder nye muligheder for at dække deres behov for arbejdskraft og bidrager positivt til statsbudgettet gennem skatten, hvis de altså bliver integreret på arbejdsmarkedet. Hvis immigranterne ikke bliver tilstrækkeligt integreret, kan de til gengæld blive en økonomisk belastning for samfundet, ligesom det har personlige konsekvenser for den enkelte immigrants sociale integration og velfærd.

I sin ph.d. afhandling har Jonas Felbo-Kolding afdækket, hvad der karakteriserer integration på arbejdsmarkedet, samt hvordan og i hvilken grad forskellige immigrantgrupper integreres på arbejdsmarkedet.

Central- og østeuropæere arbejder primært som ufaglærte

Afhandlingen finder for det første, at der på det danske arbejdsmarked er opstået en arbejdsdeling blandt EU-immigranter, hvor de central- og østeuropæiske immigranter har højere beskæftigelsesgrader end andre immigrantgrupper, men primært er beskæftiget i ufaglærte og lavtlønnede jobs. For det andet, at der eksisterer en betydelig indkomstforskel mellem danskere og blivende central- og østeuropæiske immigranter, selv efter at de har boet og arbejdet i Danmark i syv år. Indkomstforskellen kan generelt forklares af forskelle i timelønnen og kun i mindre grad af forskelle i antal arbejdstimer. Forskellene i timelønnen kan primært henføres til forskelle i, hvilke typer af job immigranter og danskere varetager. For det tredje viser afhandlingen, at betydningen af forskelle i timelønnen varierer betydeligt på tværs af indkomstfordelingen. Mens forskelle i timelønnen næsten udelukkende forklarer de samlede indkomstforskelle i toppen af indkomstfordelingen, er billedet anderledes længere nede i indkomstfordelingen. I bunden af indkomstfordelingen forklares forskellene mellem danskere og blivende immigranter fra Central- og Østeuropa således af en kombination af forskelle i antal arbejdstimer, beskæftigelsesstabilitet og timeløn.

Endelig finder afhandlingen, at mere end halvdelen af de blivende central- og østeuropæiske immigranter i Danmark efter fem års bosættelse har meldt sig ind i en dansk fagforening - de fleste af dem inden for de første to år efter at have slået sig ned. Afhandlingen konstaterer, at immigranternes sandsynlighed for at melde sig ind i en fagforening primært er knyttet til de sociale normer på arbejdspladsen, og hvorvidt deres partner er organiseret eller ej.

Publikationer 2018

Rapporter/forskningsnotater

Nr. 165: Private velfærdsydelser og konkurrenceudsættelse i Danmark

Nana Wesley Hansen (FAOS), Ulf Hjelmar & Kurt Houllberg (VIVE)

FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, december 2018

Nr. 164: Strategic, but vulnerable: Industrial Relations and Creative Workers (IR-CREA)

National report Denmark

Trine Pernille Larsen, Mikkel Mailand & Patricia Thor Larsen

FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, april 2018

Nr. 163: Industrial Relations and Social Dialogue in the Age of Collaborative Economy (IRSDACE)

Anna Ilsøe & Louise Weber Madsen

FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, april 2018

Nr. 162: Formulating EU employment policy in times of New Economic Governance

Mikkel Mailand

FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, januar 2018

Videnskabelige artikler

The effects of union mergers and internal restructuring: a bottom-up perspective by Danish shop stewards

Steen E. Navrbjerg & Trine P. Larsen, FAOS

Artikel i Industrial Relations Journal

Oktober 2018

A division of labour? Labour market segmentation by region of origin: the case of intra-EU migrants in the UK, Germany and Denmark

Jonas Felbo-Kolding, FAOS, Janine Leschke & Thees F. Spreckelsen

Artikel i Journal of Ethnic and Migration Studies

September 2018

The European flexicurity concept and the Dutch and Danish flexicurity models: How have they managed the Great Recession?

Sonja Bekker & Mikkel Mailand, FAOS

Artikel i Social Policy & Administration

September 2018

Collective wage regulation in northern Europe under strain: Multiple drivers of change and differing responses

Jon Erik Dølvik, Paul Marginson, Kristin Alsos, Jens Arnholtz, FAOS, Guglielmo Meardi, Torsten Müller & Sissel Trygstad

Artikel i European Journal of Industrial Relations, August 2018

Collective wage bargaining under strain in northern European construction: Resisting institutional drift?

Jens Arnholtz, FAOS, Guglielmo Meardi & Johannes Oldervoll

Artikel i European Journal of Industrial Relations, August 2018

Dealing with austerity and migration in the northern European cleaning sector: Social partner strategies to strengthen wage floors

Sissel Trygstad, Trine P. Larsen, FAOS & Kristine Nergaard

Artikel i European Journal of Industrial Relations, August 2018

Tackling Precarious Work in Public Supply Chains: A Comparison of Local Government Procurement Policies in Denmark, Germany and the UK

Karen Jaehrling, University of Duisburg-Essen, Mathew Johnson, University of Manchester, Trine P. Larsen, FAOS, Bjarke Refslund, Aalborg University, Damian Grimshaw, International Labour Organisation.

Article published in Work, Employment and Society , June 2018

Extra-Institutional Changes under Pressure from Posting

Jens Arnholtz & Søren Kaj Andersen, FAOS

Artikel publiceret i British Journal of Industrial Relations, Maj 2018

Adapting to survive: The case of Danish employers' organisations

Steen E. Navrbjerg & Christian Lyhne Ibsen, FAOS

Artikel publiceret i Human Resource Management Journal, Maj 2018

Partnership under pressure: A process perspective on decentralized bargaining in Danish and Australian manufacturing.

Anna Ilsøe, Andreas Pekarek & Ray Fells.

Artikel i European Journal of Industrial Relations, Marts 2018

Lifting wages and conditions of atypical employees in Denmark—the role of social partners and sectoral social dialogue

Trine Pernille Larsen & Mikkel Mailand, FAOS

Artikel publiceret i Industrial Relations Journal, April 2018

Bargaining for equal pay and work–life balance in Danish companies – Does gender matter?

Trine P. Larsen & Steen E. Navrbjerg, FAOS

Artikel i Journal of Industrial Relations, Januar 2018

Øvrige artikler

Hvordan bidrager aftale- og samarbejdssystem til konkurrenceevnen?

Søren Kaj Andersen, Steen E. Navrbjerg & Clara Blicher Winther

Faktaark til 3F VisionDanmark 2018, november 2018

Den sociale søjle – en underlig fisk

Mikkel Mailand

Analyse i DEO's publikation "Er der arbejde til alle i fremtidens EU?", oktober 2018

Opkvalificering i den fjerde industrielle revolution - blinde pletter og fremtidens dilemmaer

Anna Ilsøe

Artikel i tidsskriftet VejlederForum Magasinet, maj 2018

Fodfejl tvang Ryanair til forhandlingsbordet

Steen E. Navrbjerg

Analyse i UgebrevetA4, april 2018

Forskere: 13. april bliver en skæbnedag for dansk fagbevægelse

Søren Kaj Andersen & Nana Wesley Hansen

Kronik i Altinget, februar 2018

Bøger og øvrige rapporter

Denmark - Progressing the voluntarist approach

Anna Ilsøe, FAOS

Kapitel i bogen 'Work in the digital age', juni 2018

Labour Market Integration – On the multiple dimensions of immigrant labour market integration'

Jonas Felbo-Kolding

Ph.d. af på Københavns Universitet, maj 2018

Hybrid work – social protection of atypical work in Denmark

Mikkel Mailand & Trine Pernille Larsen

Rapport publiceret af WSI Institute of Economic and Social Research, April 2018

østeuropa
krise

atypiske ansatte
fastholdelse

arbejdskraft konflikt

social
dumping

detailhandel

Danmark
arbejdsmarked
arbejds miljø

arbejds migration

organisationsgrad
lønmodtager

storkonflikt
forhandling
nordisk

platformsøkonomi
bevægelighed
polakker

FAOS

Forskningscenter for
Arbejdsmarkeds- og
Organisationsstudier

Sociologisk Institut
Københavns Universitet
Øster Farimagsgade 5
Postboks 2099
1014 København K
Tlf. 35 32 32 99
E-mail faos@sociology.ku.dk
www.faos.dk

SOCIOLOGISK INSTITUT
KØBENHAVNS UNIVERSITET

Denne publikation om FAOS' forskningsvirksomhed i 2018 indeholder en beretning om de aktiviteter, der er gennemført indenfor de forskellige forskningsområder i forskningsprogrammet 'Den Danske Model og presset fra internationalisering og differentiering'.